

TOEGEPASTE ECONOMIE

DERDE GRAAD STUDIEGEBIED VOEDING

LEERPLAN SECUNDAIR ONDERWIJS

September 2008

VVKSO – BRUSSEL D/2008/7841/061

TOEGEPASTE ECONOMIE DERDE GRAAD STUDIEGEBIED VOEDING

LEERPLAN SECUNDAIR ONDERWIJS

VVKSO – BRUSSEL D/2008/7841/061
(vervangt leerplannen D/2005/0279/030-031-032)
September 2008

Vlaams Verbond van het Katholiek Secundair Onderwijs
Guimardstraat 1, 1040 Brussel

Inhoud

1	Inleiding	4
2	Wetgeving	4
3	Studiebekrachtiging.....	4
3.1	Programma	4
3.2	Toekenning van het getuigschrift over de basiskennis van het bedrijfsbeheer	5
4	Relevantie van bedrijfsbeheer in het studiegebied Voeding.....	6
4.1	Studierichtingen Brood en banket tso, Brood- en banketbakkerij en confiserie bso.....	6
4.2	Studierichtingen Hotel tso en Restaurant en keuken bso	6
4.3	Studierichtingen Slagerij en vleeswaren tso, Slagerij en verkoopklare gerechten bso	6
4.4	Een geïntegreerd leerplan	7
4.5	Lesvolume en studielast	7
5	Algemene pedagogisch-didactische wenken	7
6	Leerplandoelstellingen, leerinhouden en didactische wenken.....	9
	Competentie 1: Als ondernemer een ondernemingsplan opstellen	10
6.1	De keuze maken om zich al dan niet als zelfstandig ondernemer te vestigen (15 u + 2 u)	10
6.2	Juridische vormen en startersvoorwaarden nagaan (24 u + 25 u)	12
6.3	Een marktonderzoek opzetten en uitvoeren (24 u).....	16
6.4	Een financieel plan opzetten (17 uur + 8 u)	16
	Competentie 2: Als ondernemer het administratief luik van een onderneming behartigen	19
6.5	Boekhoudkundige en fiscale aspecten van een onderneming leren kennen (28 u + 10 u).....	19
	Competentie 3: Als ondernemer het commercieel luik van een onderneming behartigen	22
6.6	Aan- en verkopen (12 u)	22
7	Minimale materiële vereisten	23
8	Evaluatie	23
9	Bibliografie	24
9.1	Websites.....	24
9.2	Publicaties	26
9.3	Tools	27
	Bijlage: Doelstellingen uit de omzendbrief.....	28

1 Inleiding

Iedereen die zich als zelfstandige wil vestigen moet vooraf het bewijs leveren dat hij over de vereiste ondernemingsvaardigheden beschikt. Hieronder wordt verstaan:

- De basiskennis van het bedrijfsbeheer;
- De beroepsbekwaamheid. Dit wordt op intersectoraal of sectoraal niveau vastgesteld voor de uitoefening van gereguleerde beroepen¹. Veelal wordt ze verworven via een specifieke technische of beroepsopleiding.

De bewijsvoering inzake de ondernemingsvaardigheden dient te geschieden ten aanzien van een erkend ondernemingsloket. Het ondernemingsloket zal de betrokkene dan inschrijven in de Kruispuntbank van Ondernemingen.

Onderhavig leerplan integreert bedrijfsbeheer in het vak Toegepaste economie, voor de studierichtingen uit het studiegebied Voeding:

2 Wetgeving

De reglementering betreffende het getuigschrift over de basiskennis van het bedrijfsbeheer is opgenomen in:

De programmawet van 10 februari 1998 tot bevordering van het zelfstandig ondernemerschap;²

Koninklijk besluit van 7 juni 2007 tot wijziging van het Koninklijk besluit van 21 oktober 1998 tot uitvoering van Hoofdstuk I van Titel II van de programmawet van 10 februari 1998 tot bevordering van het zelfstandig ondernemerschap;³

De ministeriële omzendbrief 2008/001 betreffende "Leerstof bedrijfsbeheer in het secundair onderwijs".⁴

3 Studiebekrachtiging

3.1 Programma

Het programma van de basiskennis van bedrijfsbeheer wordt vastgelegd in een koninklijk besluit⁵, na advies van de Hoge Raad voor Middenstand. Men heeft deze inhoud ook in een ministeriële omzendbrief⁶ opgenomen.

Al deze inhoud zijn opgenomen in dit leerplan. Het realiseren van het leerplan, houdt dus in dat aan alle voorwaarden voldaan is om het getuigschrift over de basiskennis van het bedrijfsbeheer uit te reiken.

---

¹ De lijst van gereguleerde beroepen is opgenomen bij de ministeriële omzendbrief 2008/001 betreffende "leerstof bedrijfsbeheer in het secundair onderwijs" (u surft naar <http://edulex.vlaanderen.be/>. U klikt achtereenvolgens op "rubrieken omzendbrieven", "secundair onderwijs" en "bedrijfsbeheer").

² Belgisch staatsblad, 21 februari 1998.

³ Belgisch staatsblad, 21 februari 1998.

⁴ U surft naar <http://edulex.vlaanderen.be/>. U klikt achtereenvolgens op "rubrieken omzendbrieven", "secundair onderwijs", "instellingen en leerlingen" en "bedrijfsbeheer".

⁵ Koninklijk besluit van 7 juni 2007 tot wijziging van het koninklijk besluit van 21 oktober 1998 tot uitvoering van Hoofdstuk I van Titel II van de programmawet van 10 februari 1998 tot bevordering van het zelfstandig ondernemerschap, art. 6.

⁶ Ministeriële omzendbrief 2008/001 punt 2.

3.2 Toekenning van het getuigschrift over de basiskennis van het bedrijfsbeheer

Voor het voltijds secundair onderwijs: na het tweede of het derde leerjaar van de derde graad of na de vierde graad.

De beoordeling rond het al dan niet geslaagd zijn voor het programma bedrijfsbeheer is totaal losgekoppeld van de beslechting over het al dan niet met vrucht doorlopen hebben van het desbetreffende leerjaar/opleiding. Bijgevolg kan aan een regelmatige leerling een getuigschrift over de basiskennis van het bedrijfsbeheer worden verleend, zonder dat hij het leerjaar of de opleiding met succes heeft doorlopen. Het omgekeerde geldt evenzeer.

Indien het programma bedrijfsbeheer gespreid wordt over twee jaar, dan steunt de delibererende klassenraad op schriftelijke bevindingen die zijn aangebracht door de delibererende klassenraad, fungerend in het voorafgaande jaar, eventueel over de onderwijsinstellingen heen bij schoolverandering door de leerling.

4 Relevantie van bedrijfsbeheer in het studiegebied Voeding

4.1 Studierichtingen Brood en banket tso, Brood- en banketbakkerij en confiserie bso

Naast de traditionele "warme" bakker neemt de grootproductie en -distributie door de nieuwe technologie en schaalvergroting een steeds groter marktsegment in. De bakker evolueert van producent naar verdeler-producent, want een deel van de productie wordt overgenomen door grondstoffenfabrikanten en toeleveringsbedrijven.

Om zich zelfstandig te kunnen vestigen als bakker of in de bakkerijsector te werken moet men over een ruime kennis van bedrijfsbeheer beschikken en op de hoogte zijn van de specifieke vereisten van bedrijfsvoering.

4.2 Studierichtingen Hotel tso en Restaurant en keuken bso

De horecasector omvat een gevarieerde waaier aan bedrijven waarvan de grenzen van de activiteiten vaak niet duidelijk vastliggen. Algemeen gaat het om drankverstrekkende bedrijven, maaltijdverstrekkende bedrijven en bedrijven die logies bieden, of een combinatie hiervan. In de horeca wordt heel hard gewerkt en behoorlijk veel risico genomen. Succesvol ondernemerschap onderscheidt zich in drie elementen: een ondernemer moet klantgericht zijn, hij moet goed aanvoelen hoe hij zijn personeel tot prestaties aanzet, hij moet goed zijn in ondernemerschap.

Een ruime kennis van bedrijfsbeheer en op de hoogte zijn van de specifieke vereisten van bedrijfsvoering zijn onontbeerlijk voor een goed ondernemerschap. Maar eigenlijk geldt dit eveneens voor iedereen die in de horecasector wil werken.

De overgrote meerderheid van de bedrijven in de horecasector zijn éénmansbedrijven. Veel te vaak zien we dat personen onbezonnen de stap zetten naar het oprichten van horecazaken. In de opleidingen is het daarom belangrijk jongeren een realistisch beeld te geven van horecaondernemerschap.

4.3 Studierichtingen Slagerij en vleeswaren tso, Slagerij en verkoopklare gerechten bso

De markt van de vlees- en vleeswarendistributie evolueert zeer snel. Naast de traditionele detailhandel neemt de grootdistributie en de industriële productie een steeds groter marktaandeel in. De klanten worden veeleisender, kritischer en bewuster inzake hun consumptiepatroon. Hierdoor worden de eisen die aan schoolverlaters worden gesteld, steeds veelvuldiger, complexer en uitgebreider. Niet enkel vaktechnisch maar ook maatschappelijk zijn de eisen aan afgestudeerden steeds hoger.

Vakbekwame mensen worden gevraagd op het niveau van productiemedewerker, vakman chef. Men kan deze functies uitvoeren als zelfstandige of als werknemer. De sector bestaat naast vleesdistributie en vleeswarenbeiding ook uit andere vaksegmenten in aanverwante sectoren: verkoopklare gerechten/traiteur, verkoop, productontwikkeling, versmarktbeheer, groothandel, specialist wild en gevogelte, administratie, aankoop ...

Om in de uitgebreide vleeswarenssector te kunnen werken moet men over een ruime kennis van bedrijfsbeheer beschikken en op de hoogte zijn van de specifieke vereisten van bedrijfsvoering.

4.4 Een geïntegreerd leerplan

Het leerplan Toegepaste economie integreert beide aspecten: enerzijds het onderdeel bedrijfsbeheer, waardoor leerlingen in aanmerking kunnen komen om het aanvullend getuigschrift over de kennis van het bedrijfsbeheer te behalen en anderzijds het onderdeel met de specifieke sectorgebonden ondernemersvaardigheden. Dit betekent dat er één leerplan is gemaakt waarin minimaal 4 uur Bedrijfsbeheer wordt voorzien volgens de inhouden en de doelstellingen zoals die werden geformuleerd in de omzendbrief 2008/001. De aanvullende uren gaan naar toepassingen, ondernemersvaardigheden en sectorgebonden aspecten.

4.5 Lesvolume en studielast

De leerplancommissie heeft de inhouden en de doelstellingen van Bedrijfsbeheer overgenomen en geïntegreerd in een groter geheel en meent dat onderstaand leerplan kan worden gerealiseerd als men er op jaarbasis 3 lestijden (1ste en 2de leerjaar 3de graad tso en bso) of 2 lestijden (1ste, 2de en 3de leerjaar 3de graad bso) per week aan besteedt.

De uren kunnen als volgt worden verdeeld:

- bso
  - ofwel 3 uur in het 1ste en 2de leerjaar van de derde graad. Vermits in het fundamenteel gedeelte van de lessentabel telkens 2 uur toegepaste economie zijn voorzien, moet in dit geval 1 uur per leerjaar uit het complementair gedeelte toegevoegd worden;
  - ofwel telkens 2 uur in het 1ste, 2de en 3de leerjaar van de derde graad ⁷.
- tso
  - 3 uur in het 1ste en 2de leerjaar van de derde graad.

Bij leerlingen die instromen in de loop van de derde graad moet worden nagekeken welke leerinhouden van het leerplan zij hebben verworven (checklist).

5 Algemene pedagogisch-didactische wenken

Dit leerplan is een geïntegreerd leerplan dat reeds werd ingekleurd overeenkomstig de betrokken studierichting. Het spreekt vanzelf dat de specifieke beroepseisen zoals die aan bod komen in TV en PV bepaalde items in het leerplan kunnen uitdiepen en concretiseren. De integratie tussen de verschillende vakken werkt positief: de leerlingen zien duidelijk "een geheel" tussen theorie- en praktijkvakken, overlappingsen in diverse vakken moeten vermeden worden door het opstellen van een geïntegreerd jaarplan. Dit veronderstelt een voorafgaandelijk overleg met alle betrokken vakken, waarin afgesproken wordt welke items uit het leerplan bedrijfsbeheer in de desbetreffende vakken kunnen gegeven worden. Het minutieus toezien op en het optekenen van de realisatie van de leerplandoelstellingen in de diverse vakken in een checklist, bezorgt de school en de leerling de zekerheid dat het getuigschrift rechtmatig toegekend wordt aan de leerling.

In de realisatie van de doelstellingen, moet men steeds uitgaan van wat de leerlingen, overeenkomstig de betrokken studierichting, moeten weten en kennen om later zelfstandig hun beroep te kunnen uitoefenen. De nadruk ligt hierbij niet op het kennen en reproduceren van terminologie, maar op het kunnen opzoeken en vinden van relevante informatie. De globalisering van de economie en de daaraan gekoppelde wetgeving zijn voortdurend in beweging. In dit licht is het belangrijk dat de leerling de vaardigheid ontwikkelt om de veranderingen in

---

⁷ Dit zal gebeuren door leerplandoelstellingen die verband houden met bedrijfsbeheer te verschuiven naar specialisatiejaren. In elk geval moeten in het eerste en tweede leerjaar van de derde graad de specifieke leerplandoelstellingen voor de sector (deze zónder verwijzing [n]) gerealiseerd zijn.

verband met zijn beroepskennis en de hieraan gekoppelde wettelijke beschikkingen bij te houden door gepaste informatie op te zoeken of op te vragen.

Dit neemt echter niet weg dat leerlingen over een parate basiskennis van economische begrippen moeten beschikken.

In competentie 1 van het leerplan leren de leerlingen een ondernemingsplan opmaken. De leerlingen kunnen alle opgezochte informatie in een portfolio bijhouden. Daarnaast kan de informatie in een rapport verwerkt worden en gepresenteerd worden.

De leerplandoelstellingen kunnen gerealiseerd worden via specifieke, langdurige werkvormen (één of twee schooljaren) zoals minionderneming, oefenfirma, virtueel kantoor en leeronderneming. Bepaalde leerplandoelstellingen kunnen gerealiseerd worden via bedrijfsspelen, die doorgaans een kortere looptijd hebben. Ook kunnen een aantal doelstellingen geïntegreerd worden in de opgave van de geïntegreerde proef.

Buiten deze werkvormen, kan er ook gewerkt worden met een fictief spelbedrijf. De leerplandoelstellingen kunnen dan praktisch gerealiseerd worden binnen de voorbereiding van de opstart en de werking van dit spelbedrijf.

6 Leerplandoelstellingen, leerinhouden en didactische wenken

Het nummer tussen [ ] verwijst naar de doelstellingen uit de omzendbrief i.v.m. bedrijfsbeheer (zie bijlage pagina 26).

Doelstellingen en bijhorende leerinhouden genoteerd met (Ub) zijn uitbreiding voor bso.

Doelstellingen en bijhorende leerinhouden genoteerd met (Ubt) zijn uitbreiding voor bso én tso.

Het aantal aangeduide lesuren is de som van het aantal uren voorzien voor bedrijfsbeheer + het aantal uren voorzien voor aanvullende doelstellingen.

De aanvullende doelstellingen zijn grijs gemarkeerd, evenals de bijhorende didactische wenken.

Competentie 1: Als ondernemer een ondernemingsplan opstellen

6.1 De keuze maken om zich al dan niet als zelfstandig ondernemer te vestigen (15 u + 2 u)

LEERPLANDOELSTELLINGEN

LEERINHOUDEN

1	Weten wie handelaar kan worden.	<ul style="list-style-type: none"> • Leeftijdsbeperkingen • Burgerrechtelijke beperkingen.
2	Een studie van de verschillende facetten van de risico's en opportuniteiten bij het ondernemerschap maken met behulp van een aantal portretten van ondernemers. [2]	<ul style="list-style-type: none"> • Ondernemer: risico's en opportuniteiten • Zelfstandig ondernemen: voor- en nadelen
3	Ondernemersvaardigheden en attitudes van een ondernemer toetsen in een concrete situatie. [1]	Ondernemersvaardigheden en attitudes
4	Informatie en ondersteuning voor startende ondernemers opzoeken. [3]	Belangenbehartigingsorganisaties voor startende ondernemers
5	Het begrip en de gevolgen van een faillissement omschrijven. [4]	<ul style="list-style-type: none"> • Gerechtelijk akkoord • Faillissement • Voorlopige bewindvoerder • Curator • De indeling van de schuldeisers bij faillissement (Ubt)

DIDACTISCHE WENKEN

2-3 De leerlingen kunnen individueel of per twee een zelfstandige ondernemer (naargelang de studierichting: een restauranthouder, een bakker of slager) interviewen. In het gesprek kunnen de facetten vaardigheden en attitudes aan bod komen.

Videogetuigenissen zijn terug te vinden op www.omoo.be (onder starters → videogetuigenissen). Eveneens op www.vdab.be/cobra (onder beroepenfilms).

Voor de horecaberoepen kan men terecht op www.hotbase.be. (onder Wie doet wat in HORECA).

Ook al gaat het om een Nederlandse site, www.bakkersvak.nl toont interessante filmpjes over de verschillende bakkersberoepen. Bevat ook leuke zelftests en quizvragen.

Risico's en opportuniteit

Algemene informatie is te vinden op www.statbel.fgov.be. (klik op achtereenvolgens » **Statistieken** » **Economie en financiën** » **Ondernemingen**)

Via www.guidea.be zijn cijfers te vinden over het aantal zelfstandigen in de horecasector.

Op www.bakkersinfo.be is informatie te vinden over de evolutie van de bakkerijsector.

Voor de slagerijsector wordt een specifieke site ontworpen: www.bb-bb.be

Via www.steunpuntwav.be/download/nl/103249/pdf kan je de arbeidsmarktstudie van 2004 downloaden, waarin uitgebreid ingegaan wordt op het zelfstandig ondernemerschap. De cijfers zijn gedateerd; de randinformatie is echter nog up-to-date.

Het Neutraal Syndicaat van de Zelfstandigen heeft een website boordevol informatie:
<http://www.nsz.be/index.cfm?PageID=18145>

Op <http://www.belgium.be/eportal/application?languageParameter=nl&pageid=contentPage&docId=3339> en op http://www.mineco.fgov.be/menu/home_ouder_nl.htm vind je alle informatie van de federale overheid rond het zelfstandig ondernemerschap.

De RSVZ (Rijksinstituut voor de Sociale Verzekeringen der Zelfstandigen) zorgt voor het sociaal statuut van de zelfstandigen. Via <http://rsvz-inasti.fgov.be/nl/index.htm> krijgt u hierover alle informatie.

In het startershandboek van UNIZO en op de website www.ondernemendeschool.be vind je een zelf-confrontatietest rond de persoonlijke vaardigheden van een zelfstandige ondernemer. Deze test kan je door de leerlingen laten afleggen en evalueren. De leerlingen zullen zo hun 'zelfstandigheidsgehalte' kunnen meten.

Ook de site Kinderenvandewindt biedt interessante mogelijkheden voor jongeren. Kinderenvandewindt is terug te vinden op http://www.een.be/televisie1_master/programmas/e_kvdw_starter/index.shtml

Via www.bizinet.be, een onderdeel van de ondernemingsplanwedstrijd BizIdee, kan de leerling in een half uur een sterk zelfconfronterend portret van zijn eigen plus- en minpunten rond vaardigheden en attitudes van het ondernemerschap opmaken.

Via <http://vdab.be/tests/quickscan.shtml> kan je 35 stellingen beantwoorden die peilen naar het ondernemingsprofiel van de leerling. Na 10 minuutjes weet de leerling hoe hij scoort op zes belangrijke ondernemerskenmerken: ambitie, kritische ingesteldheid, durf, zelfsturing, probleemoplossend vermogen en volharding.

Via <http://dream-it.be> (klik op jongeren – tips en tests – 2. Ken jezelf – Ben je een ondernemer) kan je telkens 10 vragen beantwoorden over onafhankelijkheid, zelfdiscipline, creativiteit, motivatie, risico's nemen en zelfvertrouwen. Dream is een overheidsproject dat de ondernemingszin bij jongeren wil stimuleren om hen voor te bereiden op het professionele leven van morgen.

Nadat de leerlingen doelstellingen 1 tot en met 3 hebben bereikt, kun je ze een kennistest over verschillende aspecten van het zelfstandig ondernemerschap laten maken via <http://www.startersservice.be/kennistest.jsp>

De resultaten van hun zelf-confrontatietest en/of de andere bovenvermelde testen kunnen de leerlingen vergelijken met de resultaten van het gesprek met de ondernemer. Conclusies hieruit kunnen in een zakelijke tekst geschreven worden, waarbij met het vak Nederlands/Mavo/PAV kan samengewerkt worden. De resultaten kunnen mondeling door de leerlingen voor hun medeleerlingen toegelicht worden aan de hand van een presentatie.

Het kan niet alleen nuttig zijn dat de leerlingen geconfronteerd worden met zichzelf, maar het kan ook heel verrijkend zijn dat dit gebeurt door een medeleerling. Zo kan men toetsen of het zelfbeeld ook door anderen op dezelfde manier wordt ervaren.

4 Er kan hier een algemeen overzicht gegeven worden van de instanties die advies kunnen geven: de beroepsverenigingen, de financiële instellingen, de dienstverlenende instellingen, de sociale secretariaten, startersdiensten, ...

5 De leerlingen zoeken bij voorkeur de informatie rond het faillissement zelf op.

De site www.faillissementen.com geeft algemene informatie over faillissementen.

Statistische gegevens zijn voor alle sectoren te vinden op www.statbel.fgov.be. (klik op achtereenvolgens Downloads » Publicaties » Economie en financiën » Faillissementen)

Via www.guidea.be is de evolutie van het aantal faillissementen in horecasector terug te vinden.

De basisbeginselen van het faillissement kan je ook nog opzoeken via http://www.backx-law.be/backxlaw/ContentData/News/News_65/Basisbeginselen%20inzake%20faillissement%20en%20gerechtelijk%20akkoo...pdf. Ook via de website van de Kamer van Koophandel van Brussel, http://www.cass.be/rechtbank_koophandel/brussel/index.htm?faillissement/infos_gefaillieerden.htm, kan je basisinformatie over het faillissement opzoeken.

6.2 Juridische vormen en startersvoorwaarden nagaan (24 u + 25 u)

LEERPLANDOELSTELLINGEN

LEERINHOUDEN

6	Wettelijke verplichtingen bij het starten van een eigen zaak opzoeken. [5]	<ul style="list-style-type: none"> • Kiezen van een handelsnaam • Openen van een financiële rekening • Inschrijving bij kruispuntbank via ondernemingsloket • De btw-inschrijving • Aansluiten bij een sociale verzekeringskas • Aansluiten bij een ziekenfonds
7	De specifieke beroepsuitoefeningvoorwaarden opzoeken. [5]	De vestigingswet <ul style="list-style-type: none"> • Eisen op het vlak van vorming • De beroepservaring en specifieke beroepsuitoefeningvoorwaarden • Het vestigingsgetuigschrift • Het distributieattest • De gereguleerde beroepen
8	Het sociaal statuut van de ondernemer toelichten. [6]	<ul style="list-style-type: none"> • Hoofdberoep • Bijberoep • Helper • Meewerkende echtgeno(o)t(e)
9	Voor zelfstandigen in hoofd- en bijberoep de bijdragen voor het sociaal verzekeringsfonds opzoeken. De speciale regelingen voor een beginnende zelfstandige toelichten.	<ul style="list-style-type: none"> • Voorlopige bijdragen • Wijze van betaling • De basis voor de berekening
10	Vergelijking van het statuut van zelfstandige met dat van een werknemer.	<ul style="list-style-type: none"> • Aan wie sociale bijdragen betalen • Hoe worden de sociale bijdragen berekend • Op welke uitkeringen heeft men recht
11	De regelgeving over aanwerving van personeel toelichten.	<ul style="list-style-type: none"> • Dimona-aangifte • Aangifte RSZ • Arbeidsreglement • Gelegenheidspersoneel (zogenaamde "extra's") • Studentencontracten • Uitzendkrachten

		<ul style="list-style-type: none"> • De arbeidsovereenkomsten: soorten, einde, schorsing • De arbeidstijd/ specifieke vergoedingen • De arbeidsinspectie • Van brutoloon naar nettoloon • De patronale bijdrage
12	De kenmerken van de eenmanszaak toelichten.	<ul style="list-style-type: none"> • Eenmanszaak
13	De kenmerken van de meest voorkomende vennootschapsvormen toelichten. [7]	<ul style="list-style-type: none"> • BVBA • EVBA • CV • NV (Ubt)
14	De verschillende soorten huwelijksstelsels en hun kenmerken toelichten. [8]	<ul style="list-style-type: none"> • Wettelijk stelsel • Gemeenschap van goederen • Scheiding van goederen • Samenlevingscontract • Invloed van huwelijksstelsel op de ondernemingsvorm
15	De inhoud van een handelshuurcontract toelichten. [9]	<ul style="list-style-type: none"> • Begrip handelshuur • Verplichtingen van de huurder en de verhuurder • Duur en einde van de handelshuur • Huurverlenging • Huurprijsaanpassing • Verbouwingen • Huurkosten • Registratie huurcontract
16	De aankoop van een gebouw of een perceel grond toelichten	<ul style="list-style-type: none"> • Aankoop van een onroerend goed • Elementen van de totale kostprijs • De rol van de notaris • Bodemattest
17	De verplichte verzekeringen opzoeken en hun risicodekking toelichten. [10]	<ul style="list-style-type: none"> • Verzekering voor bedrijfsvoertuigen + medisch attesten • Arbeidsongevallenverzekering • Verzekering voor plaatsen die publiek toegankelijk zijn
18	De aanvullende verzekeringen opzoeken en hun risicodekking toelichten. [11]	<ul style="list-style-type: none"> • Verzekering gewaarborgd inkomen • Vrij aanvullend pensioen • Hospitalisatieverzekering • Brandverzekering

- Burgerlijk aansprakelijkheidsverzekeringen
  - Rechtsbijstandsverzekering
- 19 De wettelijke verplichtingen inzake milieu toelichten. **[12]**
- Milieuvergunning
  - Recupel
  - Fost Plus
  - Bedrijfsafval
- 20 Het begrip 'Seveso-inrichting' toelichten. **[13]**
- Seveso-inrichting'
- 21 Het begrip 'HACCP' toelichten. **[14]**
- HACCP
- 22 De nodige bijkomende vergunningen toelichten.
- Voor alle sectoren:**
- SABAM
  - Billijke vergoeding
  - Reprobel
  - Erkenningen, toelatingen en registratie FAVV
- Voor horeca:**
- Tapvergunning en vergunningsrecht sterke dranken
  - Vergunning voor hotelexploitatie
  - Politiefiche voor gasten in logementhuizen
  - Openingsbelasting voor cafés en slijterijen.
- Voor slagerijsector:**
- Medisch attest
  - De vergunning voor slagerij.
- 23 Specifieke wetgeving, toepasselijk in de sector, toelichten.
- Voor alle sectoren:**
- Meldingsplicht voedingscontaminatie
  - De wet op het racisme
  - Lawaaihinder
  - Rookverbod
- Enkel voor horeca:**
- De wet op beteugeling van dronkenschap
  - Wet op de kansspelen
- 24 De vergunning voor een handelsvestiging toelichten. **[15]**
- Handelsvestiging
- 25 De wet op handelspraktijken en op de voorlichting en de bescherming van de consument toelichten. **[16]**
- De wet op de handelspraktijken en de wet op de bescherming van de consument:
- Prijs- en hoeveelheidsaanduiding
  - specifieke toelichting per sector
  - Voorlichting consument

- Koopjes
  - Uitverkoop
  - Verkoop met verlies
  - Oneerlijke handelspraktijken
  - Gezamenlijk aanbod
  - Reclame
  - Bedenktijd bij aankoop
  - Steunmaatregelen
- 26 Steunmaatregelen opzoeken bij het opstarten en uitbreiden van een zaak en bij aanwerving van personeel. [17]

DIDACTISCHE WENKEN

6-7 Via opzoekwerk op diverse websites (zie blz. 23-24) kan de informatie op een praktische manier verworven worden. Men kan samen met de leerlingen opzoeken waar in de omgeving ondernemingsloketten gevestigd zijn en een bezoek brengen aan een ondernemingsloket.

8 Hier kun je wijzen op de gevaren van schijnzelfstandigheid.

10 Leerlingen kunnen deze gegevens opzoeken. Uiteraard moeten zij dit niet van buiten kennen. Eventueel kunnen hieraan ook de verzekeringen gekoppeld worden die bijdragen tot het verbeteren van het sociaal statuut (verzekering gewaarborgd inkomen, vrij aanvullend pensioen, hospitalisatieverzekering) Zie ook leerplandoelstelling 18

11 Eventueel kan een link gelegd worden naar het stagecontract. Na de bespreking van brutoloon naar nettoloon en de bespreking van de patronale bijdrage kan de kostprijs van een werknemer voor de werkgever berekend worden.

13 Het is belangrijk dat de leerlingen zien dat er 'veilige' en 'onveilige' vennootschappen bestaan. BVBA en EVBA zijn veilige vennootschappen omdat er een grote rechtszekerheid is door een uitgebreide beschrijving in het burgerlijk wetboek.

16 Er kan verwezen worden naar de kosten die verbonden zijn aan het afsluiten van een hypothecaire lening

18 Vertrekkend vanuit een aantal voorbeelden van aansprakelijkheid kan het nut van de verzekeringen worden aangetoond.

Alhoewel de brandverzekering en burgerlijke aansprakelijkheidsverzekering uitbating wettelijk niet verplicht zijn, is het een must om deze af te sluiten. Wijs hier de leerlingen op!

19 Het aanbrengen van de term 'milieuvergunning' dient te gebeuren in functie van de studierichting waarin deze doelstelling wordt gezien.

20 Hier dient enkel het begrip aangereikt worden; in functie van de studierichting waarin deze doelstelling wordt gezien. Meer informatie vindt u op <http://www.lne.be/themas/veiligheidsrapportage/inrichtingen/wat-zijn-seveso-inrichtingen>

21 Hier dient enkel het begrip 'HACCP' aangereikt. De concretisering ervan – zo belangrijk in deze sectoren – gebeurt in de lessen PV/TV Bakkerij/hotel/slagerij.

22 De documenten i.v.m. Erkenningen, toelatingen en registratie bij FAVV, zijn op de website www.favv.be te downloaden.

23 Ook de documenten voor meldingen i.v.m. voedingscontaminatie zijn op www.favv.be te vinden.

22-23 Uiteraard evolueert de wetgeving. Het is de taak van de leraar de actualisering te bewaken.

23 Voor de specifieke wetgeving, is het ook belangrijk aandacht te geven aan de specifieke gemeentelijke verplichtingen (zoals voor het openen van terrassen, het plaatsen van reclamepanelen, ...)

24 Deze vergunning dient aangevraagd voor een handelsvestiging die groter is dan 400 m². Meer info vindt u op http://economie.fgov.be/organization_market/stores/pdf/brochure_steden_gemeenten_nl.pdf op bladzijde 8.

25-26 Via diverse websites van belangenbehartigingsorganisaties voor startende ondernemers, van de federale en de Vlaamse overheid kan de leerling hierover informatie opzoeken: www.startersservice.be; www.bibf.be (gratis advies), www.fonds.org (starteo: goedkope lening voor starters, startlening: voor niet-werkende werkzoekenden), www.pmv-kmo.be (waarborgregeling en win-winlening).

6.3 Een marktonderzoek opzetten en uitvoeren (24 u)

LEERPLANDOELSTELLINGEN

27 Een studie van het assortiment maken. [20]

28 Een studie van de concurrentie maken. [21]

29 Een studie van de leveranciers maken. [22]

30 De verkoopplaats bepalen. [23]

31 De distributiekkanalen bepalen. [24]

32 Twee aspecten van promotie toelichten. [25]

LEERINHOUDEN

- Assortiment
- Voorraad: minimumvoorraad en maximumvoorraad
- Concurrentie
- Leveranciers
- Verkoopplaats
- Groothandel
- Samenaankoop
- Tussenpersonen
- Invoer
- Franchising
- Reclame
- Publiciteit

DIDACTISCHE WENKEN

Via diverse websites van belangenbehartigingsorganisaties voor zelfstandige ondernemers kan door de leerlingen zelfstandig informatie worden opgezocht. Heel wat van deze doelstellingen kunnen gerealiseerd worden in de context van een minionderneming, oefenfirma, leeronderneming.

34 Voor de leerinhouden 'promotie' kan samengewerkt worden met de collega's van de vakken uit het fundamenteel gedeelte. Tijdens de lessen PAV of Nederlands kan het taalkundig aspect van promotie uitgediept worden.

6.4 Een financieel plan opzetten (17 u + 8 u)

LEERPLANDOELSTELLINGEN

33 De verschillende soorten kosten toelichten. [26]

LEERINHOUDEN

- Vaste en variabele kosten

34	Een kostprijsberekening maken. [27]	<ul style="list-style-type: none"> • Directe kosten en indirecte kosten • Kostprijsberekening → specifieke toepassing per sector
35	De elementen van de verkoopprijs toelichten. [28]	<ul style="list-style-type: none"> • Aankoopkostprijs • Indirecte kosten • Winstopslag
36	De verkoopprijs berekenen. [28]	<ul style="list-style-type: none"> • Verkoopprijs
37	De omzet berekenen. [29]	<ul style="list-style-type: none"> • Omzet
38	Het break-evenpunt berekenen. [30]	<ul style="list-style-type: none"> • Break-evenpunt
39	Het begrip cashflow toelichten. [31]	<ul style="list-style-type: none"> • Cashflow
40	Het begrip vaste activa toelichten. [32]	<ul style="list-style-type: none"> • Vaste activa
41	De begrippen verkoop op afbetaling en verkoop op termijn toelichten in het kader van kredietverlening door handelaars. [18]	<ul style="list-style-type: none"> • Verkoop op afbetaling • Verkoop op termijn
42	Het begrip kaskrediet in het kader van kredietverlening door financiële instellingen toelichten. [19]	<ul style="list-style-type: none"> • Kaskrediet
43	Een financieringsvorm kiezen bij de aankoop van een vast actief. [32]	<ul style="list-style-type: none"> • Investeringskrediet • Leasing • Lening op afbetaling
44	Waarborg bij kredieten toelichten	<ul style="list-style-type: none"> • Hypotheek • Schuldsaldoverzekering • Pand op het handelsfonds (Ubt) • Staatswaarborg (Ubt) • Borgstelling

DIDACTISCHE WENKEN

Via diverse websites van belangenbehartigingsorganisaties voor zelfstandige ondernemers kan door de leerlingen zelfstandig informatie worden opgezocht. Heel wat van deze doelstellingen kunnen gerealiseerd worden in de context van een minionderneming, oefenfirma, leeronderneming, ... Daarnaast zijn er 'kleinere' (lees in duurtijd) bedrijfsspelen, zoals BizzKidz, waarmee je de leerlingen bijvoorbeeld een verkoopprijs, de omzet, ... kan leren berekenen.

36-37 Er moeten binnen de school duidelijke afspraken gemaakt worden met de leerkrachten technische vakken (wie geeft wat, wie reikt welke gegevens aan, ...)

42-43 De leerlingen kunnen bij banken informatie inwinnen over kredieten of deze informatie opzoeken via websites van banken. Een bankier, gespecialiseerd in deze materie, kan hierover in de klas ook uitleg komen geven. Belangrijk is hierbij dat leerlingen, aan de hand van een eenvoudige berekening, een idee krijgen hoeveel meer ze uiteindelijk betaald hebben wanneer ze iets op krediet kopen. Na deze lessenreeks zou de leerling aan de hand van een concreet voorbeeld moeten kunnen verklaren waarom het krediet al dan niet verantwoord is. Voor deze materie kan men ook samenwerken met het vak MAVO/PAV.

42-43-44 In deze context kan je de leerlingen wijzen op de gevaren bij kredietverlening.

Via de websites van de banken, kunnen leerlingen simulaties uitvoeren i.v.m. financieringen en waarborgen.

Competentie 2: Als ondernemer het administratief luik van een onderneming behartigen

6.5 Boekhoudkundige en fiscale aspecten van een onderneming leren kennen (28 u + 10 u)

6.5.1 Boekhoudkundige aspecten

LEERPLANDOELSTELLINGEN

LEERINHOUDEN

45	Een prijsaanvraag opstellen [36]	• Prijsaanvraag
46	Een offerte opstellen. [36]	• Offerte
47	Een bestelbon opstellen.	• Bestelbon
48	Een factuur opstellen en berekenen. [36]	• Factuur
49	Een creditnota opstellen en berekenen. [36]	• Creditnota
50	Het gebruik van betalingsdocumenten toelichten. [37]	• Overschrijving • Bankcheque • Betaalkaarten • Kredietkaarten
51	De wettelijke bepalingen van de boekhoudreglementering voor zeer kleine - en kleine ondernemingen opzoeken. [35]	• Boekhoudkundige verplichtingen – zeer kleine onderneming: vereenvoudigde boekhouding – kleine onderneming: dubbele boekhouding • Vormvoorschriften • Bewaren van de boeken • Verantwoordingsstukken
52	Enkelvoudige boekhouding toelichten. Het aankoopdagboek invullen (Ubt) Het verkoopdagboek invullen (Ubt) De financiële dagboeken invullen op basis van verantwoordingsstukken. (Ubt)	• Principe van enkelvoudig boekhouden. • Aankoopdagboek (Ubt) • Verkoopdagboek (Ubt) • De financiële dagboeken (Ubt)
53	Inningen/betalingen opvolgen in het kader van klanten- en leveranciersbeheer. [46]	• Klanten- en leveranciersbeheer: opvolging inningen/betalingen a.d.h.v. klanten- en leverancierskaart
54	Het forfaitair stelsel toelichten. (Ub)	• Het principe van het forfaitair stelsel (Ub)
55	Het btw-mechanisme toelichten. [38]	• Aftrekbare btw • Verschuldigde btw • Btw-aangifte

		<ul style="list-style-type: none"> • Btw-listing • De in de sector gebruikelijke btw-tarieven • Gebruik van bewijsdocumenten • Btw binnen het forfaitair stelsel (Ub)
56	Het nut van de boekhouding als beleidsinstrument aantonen. [33]	Boekhouding: beleidsinstrument
57	De rubrieken van een eenvoudige balans en resultatenrekening toelichten. [34]	Balans en resultatenrekening: rubrieken

6.5.2 Fiscale aspecten

58	Het fiscaal statuut van de zelfstandige toelichten. [39, 40 en 43]	<ul style="list-style-type: none"> • Personenbelasting op werkelijk inkomen • Personenbelasting op forfaitair inkomen • Vennootschapsbelasting • Aftrekbaarheid van kosten
59	Het principe van voorafbetaling van personen- en vennootschapsbelasting toelichten. [40]	<ul style="list-style-type: none"> • Voorafbetaling vier maal per jaar • Uitzondering voor startende zelfstandigen
60	Het fiscaal statuut van de werknemer toelichten. [41 en 43]	<ul style="list-style-type: none"> • Onroerende inkomsten • Roerende inkomsten • Bedrijfsinkomsten • Diverse inkomsten • Aftrekbaarheid van kosten
61	Het principe van de bedrijfsvoorheffing toelichten. [42]	Bedrijfsvoorheffing

DIDACTISCHE WENKEN

45 Deze doelstelling kan gerealiseerd worden in samenwerking met de vakken Nederlands of PAV (zakelijke communicatie).

45-49 Er kan gebruik gemaakt worden van sjablonen van handelsdocumenten. Die zijn o.a. te vinden op www.omoo.be en www.rys.be of op begeleidende cd-rom's in boeken bedrijfsbeheer. Leerlingen kunnen gegevens halen uit ingevulde documenten. Lege sjablonen kunnen door de leerlingen worden ingevuld of vervolledigd. Er kan ook in de realiteit gewerkt worden. Leerlingen kunnen een offerte aanvragen, een bestelling doen en de factuur ontleden van een horecazaak of horecaleverancier.

Nadat de leerlingen de doelstellingen van competentie 1 en competentie 2 bereikt hebben, kan je via www.startersservice.be/kennistest.jsp de leerlingen hun basiskennis Bedrijfsbeheer testen aan de hand van twintig meerkeuzevragen. Het resultaat wordt uitgedrukt in procenten met enige lijntjes interpretatie erbij.

50 Op de sites van de banken zijn alle te bespreken documenten terug te vinden. Bij de bespreking van betalingsdocumenten zal uiteraard het elektronisch bankieren aan bod komen.

53 Via deze doelstelling leren de leerlingen dat schulden aan leveranciers op tijd betaald dienen te worden en dat vorderingen op klanten dienen geïnd te worden binnen de gestelde termijnen. Op de keerzijde van facturen staan verkoopsvoorwaarden, waar de betalingsvoorwaarden een onderdeel van uitmaken. Het is voldoende dat leerlingen deze teksten begrijpen.

54 Het forfaitair stelsel wordt vooral toegepast in de bakkerij- en slagerijsector. Voor horeca geldt dit enkel voor cafés en frituren. Actuele informatie is te vinden op www.fisconet.fgov.be/nl/ (klik op Belasting over de toegevoegde waarde, klik op Forfaits).

59 Startende zelfstandigen krijgen de eerste drie jaar uitstel van voorafbetaling personen- of vennootschapsbelasting

59-60-61 Deze leerplandoelstellingen kunnen het best aangebracht worden aan de hand van een aanslagbiljet. In deze context kan ook de elektronische belastingaangifte via 'tax-on-web' aan bod komen (www.taxonweb.be), alsook belastingberekeningsprogramma's van verzekeringsmaatschappijen en banken. (zoals www.dvv.be en www.dexia.be/Nl/Particulier/DOSSIERS/Fiscoweb/). Het mechanisme van de bedrijfsvoorheffing kan via de belastingaangifte op zeer begrijpelijke wijze aangebracht worden, alsook het principe van de aftrekbaarheid van kosten voor de werknemer (hou dit laatste zeer beperkt!). Deze doelstellingen kunnen ook gerealiseerd worden in samenwerking met de vakken PAV/Mavo.

Competentie 3: Als ondernemer het commercieel luik van een onderneming behartigen

6.6 Aan- en verkopen (12 u)

LEERPLANDOELSTELLINGEN

- 62 Een verkoopgesprek voeren. [44]
- 63 De kenmerken van een koopovereenkomst toelichten. [45]
- 64 De voorwaarden van een koopovereenkomst toelichten. [45]

LEERINHOUDEN

- Verkoopgesprek
- Kenmerken: toestemming, verbintenissen
  - Verplichtingen verkoper
  - Verplichtingen koper
  - Kwalitatief
  - Kwantitatief
  - Prijsvermindering
  - Leveringsvoorwaarden
  - Betalingsvoorwaarden

DIDACTISCHE WENKEN

62 De AIDA-regel (Attention (aandacht), Interest (interesse), Desire (drang tot kopen), Action (actie)) biedt een opbouwende structuur om een verkoopgesprek aan te leren. In werkvormen als minionderneming, oefenfirma, leeronderneming, ... kunnen verkoopsgesprekken levensecht inge oefend worden.

62 Deze doelstellingen kunnen gerealiseerd worden in samenwerking met de vakken Nederlands/Frans/Engels/PAV.

Leerplannen van het VVKSO zijn het werk van leerplancommissies, waarin begeleiders, leraren en eventueel externe deskundigen samenwerken.

Op het voorliggende leerplan kunt u als leraar ook reageren en uw opmerkingen, zowel positief als negatief, aan de leerplancommissie meedelen via e-mail (leerplannen.vvksco@vsko.be) of per brief (Dienst Leerplannen VVKSO, Guimardstraat 1, 1040 Brussel).

Vergeet niet te vermelden over welk leerplan u schrijft: vak, studierichting, graad, nummer.

Langs dezelfde weg kunt u zich ook aanmelden om lid te worden van een leerplancommissie.

In beide gevallen zal de Dienst Leerplannen zo snel mogelijk op uw schrijven reageren.

7 Minimale materiële vereisten

Toegang tot Internet.

8 Evaluatie

Naast de beroepskennis en de kennis van bedrijfsbeheer spelen attitudes een heel belangrijke rol in het zelfstandig ondernemen. De school kan, naast de evaluatie van de bovenstaande leerplandoelstellingen, ook de attitudes die relevant zijn voor het zelfstandig ondernemerschap binnen de verwante sector evalueren.

Attitudes vormen en beoordelen enkel in het vak Toegepaste Economie vergt veel inspanningen van de leraar en heeft een laag rendement. Het is daarom aangewezen om met alle leraars van de betrokken studierichting te overleggen om tot een aantal attitudes te komen die binnen alle vakken zullen geëvalueerd worden.

Dit zorgt voor een geïntegreerde aanpak binnen alle vakken van de derde graad.

Het is aan te bevelen dat een voorbereidende ondersteuning reeds start in de tweede graad.

Hieronder vindt u een niet-limitatieve lijst van mogelijke attitudes:

De leerling:

- 1 kan resultaatgericht werken,
- 2 durft initiatief te nemen,
- 3 heeft voldoende inzet en doorzettingsvermogen,
- 4 werkt kostenbesparend en kostenbewust,
- 5 ontwikkelt een klantgerichte houding,
- 6 heeft aandacht voor kwalitatief werk,
- 7 aanvaardt discipline en houdt zich aan de afspraken (ook het indienen van opdrachten valt hieronder),
- 8 heeft aandacht voor een correcte werkmethode,
- 9 toont interesse en is leergierig,
- 10 heeft aandacht voor een milieuvriendelijk beleid,
- 11 draagt zorg voor een veilige werkomgeving,
- 12 heeft aandacht voor een verzorgd voorkomen,
- 13 is communicatief vaardig in de omgang met gelijken en meerderen,
- 14 kan verantwoordelijkheid opnemen en durft een gemotiveerde beslissing nemen,
- 15 kan risico's inschatten,
- 16 is luisterbereid,
- 17 kan kritisch voor- en nadelen afwegen,
- 18 kan een werkplanning opstellen en bijsturen,
- 19 werkt ordelijk, nauwgezet en verzorgd,
- 20 controleert het af te leveren werk,
- 21 kan zich flexibel opstellen,
- 22 komt zijn verplichtingen na,
- 23 bekommert zich om de echtheid van zijn verklaringen,
- 24 verwerpt voorstellen die tot misbruik leiden,
- 25 maakt spontaan gebruik van documentatiebronnen,
- 26 heeft aandacht voor zelfreflectie,
- 27 heeft aandacht voor zelfredzaamheid,
- 28 werkt probleemoplossend,
- 29 transfereert de opgedane kennis naar andere situaties.
- 30 is bereid tot zelfevaluatie en bijsturing.

9 Bibliografie

9.1 Websites⁸

9.1.1 algemeen

- <http://ondernemen.vlaanderen.be/>
- www.mineco.fgov.be: federale overheidsdienst Economie, KMO, Middenstand en Energie met o.a. kruispuntbank van ondernemingen
- www.unizo.be, www.syntra.be: belangenbehartigingsorganisaties voor startende ondernemers
- www.sprokkel.be/bedrijf/socseacr/: diverse sociale secretariaten
- www.rys.be: Responsible Young Starters, modules Ondernemersbeleid, Administratie en vereenvoudigde boekhouding in de zeer kleine onderneming, dubbele boekhouding als beleidsinstrument
- www.formalis.be, www.BIZondernemingsloket.be, www.kmodirect.be, www.partena.be, www.hdp.be, www.cci.be, www.acerta.be, www.eunomia.be: erkende ondernemingsloketten
- www.mina.be/amv-reglementering.html: milieuvergunningen
- www.ovam.be: afvalstoffen, bodemattest en bodemonderzoek
- www.boip.int/index.htm: Benelux-merkenbureau met gedeponeerde handelsnamen
- www.sabam.be: innen van auteursrechten
- www.reprobel.be: innen van vergoedingen voor fotokopieën
- www.fostplus.be: verpakkingsafval en terugnameplicht van huishoudelijke verpakkingen
- www.valipac.be: verpakkingsafval en terugnameplicht van bedrijfsmatig verpakkingsafval
- www.recupel.be: inzameling, ontmanteling en verwerking van afgedankte toestellen
- www.mina.be, www.emis.vito.be, www.ivcie.be: info rond verpakkingsafval en milieu
- www.fonds.org: participatiefonds
- www.notaris.be: aankoop onroerende goederen
- www.ing.be, www.fortisbanking.be, www.kbc.be, www.dexia.be: berekeningen autolening, leasing, ...
- www.iec-iab.be: info over accountants en belastingconsulenten
- <http://verzekering.start.be>: verzekeringen
- www.isabel.be: elektronische facturen
- www.nbb.be: Nationale Bank van België met voorbeelden van jaarrekeningen
- www.voka.be: Vlaams netwerk van ondernemingen.
- www.milieueducatie.be
- <http://www.voedingsinfo.org>: website van Fevia, federatie van voedingsindustrie in België. (uitleg voedselketen van producent tot consument; hygiëne van de voeding...)
- <http://www.voedingscentrum.org>
- <http://www.favv.be>: website van het Federaal Agentschap voor de Veiligheid van de Voedselketen in België

---

⁸ Niets is zo veranderlijk als de referentie naar websites. We noteren de referenties onder dit punt dan ook met het nodige voorbehoud.

9.1.2 Websites specifiek voor de bakkerijsector

Bakkersfederatie: <http://www.vebic.be>

VLAM: <http://www.bakkersinfo.be>

Commissie Brood en Banket: <http://www.voordebakker.nl>

Confédération Nationale de la Boulangerie-Pâtisserie Française: <http://www.boulangerie.org>

Boulangers-pâtisseries de France: <http://boulangerpatissier.com>

British Society of Bakers: <http://www.bsb.org.uk>

Company of Bakers: <http://www.bakers.co.uk>

Federation of Bakers: <http://www.bakersfederation.org.uk>

Federation of European Union Manufacturers and Suppliers of Ingredients to the Bakery, Confectionery and Patisserie Industries: <http://www.fedima.org>

www.puratos.be

www.S-U.be (Syndikale Unie voor het Brood-, Banket-, Chocolate- en Ijsbedrijf)

www.unifa.be

www.voordebakker.nl (Commissie Brood en Banket)

www.nbc.nl (Nederlands Bakkerij Centrum)

www.nbov.nl (Nederlands Brood- en banketbakkers Ondernemers)

www.nederlandspatissierieteam.nl (Nederlands Patisserie Team)

www.bakkersvak.nl (Promotiecampagne bakkersvak)

www.echtebakker.nl (Stichting Echte Bakkers Gilde)

www.vbz.nl (Vereniging voor de bakkerij- en zoetwarenindustrie)

www.brood.net (Voorlichtingsbureau Brood)

www.nebafa.nl (Vereniging van Nederlandse Fabrikanten van Bakkerijgrondstoffen)

www.warmebakkers.com (Warme bakkers)

www.fedima.org (European Federation of the Intermediate products)

www.bakersfederation.org.uk (Federation of Bakers)

www.boulangerie.net (Professionnels de la boulangerie pâtisserie artisanale)

www.bbga.org (The Bread Bakers Guild of America)

www.backmittelverband.de (Verband der Backmittel und Backgrundstoffhersteller)

9.1.3 Websites specifiek voor de horecasector

www.fedhorecavlaanderen.be

www.guidea.be

www.horeca.be

www.horecabranche.nl

www.horecanet.be

www.hotbase.be

www.hotrec.org

www.htcsupport.nl

9.1.4 Websites specifiek voor de slagerijsector

<http://corporate.skynet.be/beenhouwers-bouchers/> : website van de Landsbond der Beenhouwers, Spekslagers en Traiteurs van België

<http://www.belgianmeat.com/>: website van VLAM in verband met de Belgische vleessector

<http://www.vlav.be/>: website van het Vlaamse Technologisch Adviescentrum voor de Vleeswarenindustrie

<http://www.vleesinfo.com/Fenav/NL/index.htm>: website van de Nationale Federatie der fabrikanten van vleeswaren en vleeskonserven (België)

<http://www.febev.be/>: website van de Federatie van het Belgisch Vlees vzw (beroepsfederatie van slachthuizen en uitsnijderijen)

<http://www.knsnet.nl/>: website van de Koninklijke Nederlandse Slagersorganisatie

<http://www.boucherie-france.org/>: website van La Confédération Française de la Boucherie, Boucherie-Charcuterie, Traiteurs (CFBCT)

<http://www.charcutiers-traiteurs.com/>: website van La Confédération Nationale des Charcutiers Traiteurs (CNCT) (Frankrijk)

<http://www.nfmft.co.uk/>: website van The National Federation of Meat & Food Traders (Verenigd Koninkrijk)

<http://www.meatinfo.co.uk/>: website van Meat Trades Journal (Verenigd Koninkrijk)

<http://www.fleischerhandwerk.de/>: website van Deutscher Fleischer-Verband

<http://www.boucherie.ch/>: website van L'Union Professionnelle Suisse de la Viande (UPSJV)

<http://www.cibc.be/>: website van La Confédération Internationale de la Boucherie et de la Charcuterie (CIBC)

9.2 Publicaties

- UNIZO Startersservice, Brussel, 2004.
- Programmawet van 10 februari 1998 tot bevordering van het zelfstandig ondernemerschap en Koninklijk Besluit van 21 oktober 1998 tot uitvoering van Hoofdstuk I van Titel II van de programmawet.
- Publicaties bij Acerta.
- Publicaties bij ACV-dienst.

Tijdschriften

Algemene tijdschriften:

- ZO-magazine; Zelfstandig Ondernemen (UNIZO);
- Ondernemer en zelfstandige
- Economisch Tijdschrift (Nationale Bank) (ook online te consulteren)
- Driemaandelijkse Nieuwsbrieven van SVMB (ook online te consulteren)
- Test-aankoop, Verbruikersunie;
- Test-Aankoop Budget en Recht
- Retail, vakblad voor de retail professionals (Professional media group, Zedelgem)

Tijdschriften voor de bakkerijsector:

- Vers en Vers, vakblad voor vlees- en versspecialist (Klaas Dijkstra, Markweg 11, 6880 AB Velp)
- Brood en Banket, Belgisch vakblad voor de brood- en banketbakkerij, de confiserie, de chocolaterie en de ijsbereiding (BVBA Evolution Media Group, Wielsbeke)

Tijdschriften voor de horecasector:

- Hotelbusiness, magazine voor de hotelindustrie in België (BVBA Evolution Media Group, Wielsbeke)

- ❑ Horeca- magazine, professioneel magazine voor de horeca, catering, traiteurs en grootkeukens (Richard Thyssen, Kesselstraat 34 A, 1030 Brussel)
- ❑ Horeca Revue, vaktijdschrift voor de horeca
- ❑ Café Revue, vakblad voor cafés, tavernes, bierhandel en brouwerij
- ❑ Ho.Re.Ca , officieel maandblad van de federatie Horeca Vlaanderen, Brussel en Wallonië
- ❑ Tips en Advies voor de Horeca (Indicator, Leuven)
- ❑ ACV-horecakrant.

Tijdschriften voor de slagerijsector:

- ❑ Vers en Vers, vakblad voor vlees- en versspecialist (Klaas Dijkstra, Markweg 11, 6880 AB Velp)
- ❑ Food en Meat, de Slager: tijdschrift voor de vleeswarenssector (BVBA Evolution Media Group, Wielsbeke)
- ❑ De Belgische Beenhouwerij (Landsbond der Beenhouwers, H. De Strooperlaan 784, 1020 Brussel)

9.3 Tools

Onderstaande tools kunnen gebruikt worden als didactisch hulpmiddel om, afhankelijk van het product de doelstellingen volledig of ten dele te realiseren.

- De leeronderneming – UNIZO – Spastraat 8 – 1000 Brussel – www.ondernemendeschool.be
- Minionderneming, JIEHA – Vlajo vzw – Kapeldreef 60 – 3001 Heverlee – www.vlajo.org
- Oefenfirma – Cofep – Nieuwstraat 19/2 – 3990 Peer – www.cofep.be
- Het virtuele kantoor – Markt 12 bus 13 – 2440 Geel – http://www.websweb.be/Het_virtuele_kantoor/index.html
- Bedrijfsspelen:
  - Bizzgames – www.bizzkidz.be
  - Kinderen van De Windt – www.kinderenvandewindt.be
- Bij Guidea is “De Starterskit voor het horecabedrijf” voor scholen gratis te verkrijgen. Je vindt er ook allerlei “Quick Scans” i.v.m. fiscaliteit, financiële organisatie en management. (info@guidea.be).

Bijlage: Doelstellingen uit de omzendbrief

De omzendbrief bevat doelstellingen die omwille van de duidelijkheid hier letterlijk opgenomen worden. Het nummer vooraan verwijst naar de nummering in de omzendbrief. Het nummer achteraan in vet verwijst naar de plaats in het leerplan.

- [1] Facetten van de vaardigheden en attitudes bij het ondernemerschap **(3)**
- [2] Risico's, opportuniteiten, voor- en nadelen bij het ondernemerschap **(2)**
- [3] Informatie en ondersteuning voor startende ondernemers **(4)**
- [4] Faillissement: begrip en gevolgen **(5)**
- [5] Wettelijke verplichtingen bij het starten van een eigen zaak **(6,7)**
- [6] Het sociaal statuut van de ondernemer **(8)**
- [7] Verschillende rechtsvormen van een onderneming: kenmerken **(13)**
- [8] Huwelijksstelsels: soorten en kenmerken **(14)**
- [9] Handelshuurcontract: toelichting inhoud **(15)**
- [10] Verplichte verzekeringen: soorten en risicodekking **(17)**
- [11] Aanvullende verzekeringen: soorten en risicodekking **(18)**
- [12] Wettelijke verplichtingen inzake milieu **(19)**
- [13] Seveso-inrichtingen: begrip **(20)**
- [14] HACCP: begrip **(21)**
- [15] Vergunning voor een handelsvestiging **(24)**
- [16] De wet op de handelspraktijken en op de voorlichting en de bescherming van de consument **(25)**
- [17] Steunmaatregelen bij opstarten zaak en aanwerving personeel **(26)**
- [18] Kredietverlening door handelaars: verkoop op afbetaling en verkoop op termijn **(41)**
- [19] Kredietverlening door financiële instellingen: kaskrediet **(42)**
- [20] Assortimentsstudie met inbegrip van voorraad **(27)**
- [21] Concurrentiestudie **(28)**
- [22] Leveranciersstudie **(29)**
- [23] Verkoopplaats **(30)**
- [24] Distributiekkanalen **(31)**
- [25] Publiciteit en promotie: enkele aspecten **(32)**
- [26] Kosten: begrippen **(33)**

- [27] Kostprijsberekening **(34)**
- [28] Verkoopprijs: elementen + berekening **(35, 36)**
- [29] Omzetberekening **(37)**
- [30] Break-even punt: berekening **(38)**
- [31] Cash-flow: begrip **(39)**
- [32] Vaste activa: begrip en financieringsvorm bij aankoop **(40, 43)**
- [33] Boekhouding als beleidsinstrument **(56)**
- [34] Rubrieken van de eenvoudige balans en resultatenrekening **(57)**
- [35] Wettelijke bepalingen van de boekhoudreglementering voor zeer kleine en kleine ondernemingen **(51)**
- [36] Factuur en creditnota: opstellen en berekenen **(45-49)**
- [37] Betalingsdocumenten: gebruik **(50)**
- [38] BTW-mechanisme **(55)**
- [39] Fiscaal statuut van de zelfstandige **(58)**
- [40] Venootschapsbelasting & voorafbetaling: principe **(58, 59)**
- [41] Fiscaal statuut van de werknemer: soorten inkomsten **(60)**
- [42] Bedrijfsvoorheffing: principe **(61)**
- [43] Aftrekbaarheid van kosten: principe voor zelfstandige en werknemer **(58, 60)**
- [44] Een verkoopgesprek **(62)**
- [45] Verkoopovereenkomst: kenmerken en voorwaarden **(63, 64)**
- [46] Klanten- en leveranciersbeheer: opvolgen betalingen en inningen **(53)**